

Fortællingen om Landlyst og Drengshøj

– bronzealdergårde i Thisted

af Mette Roesgaard Hansen og Anne-Louise Haack Olsen

Alle Thisted-borgere kender den store langhøj fra bronzealderen, som ligger ved vandtårnet. Nu er også bronzealderfolkernes boliger dukket op af mulden. Her fortælles om nye udgravninger i den vestlige udkant af Thisted.

»I min Barndom var der ikke saa faa Gravhøje paa Markerne omkring Thisted. Hvor nu Vestre Kirkegaard har Plads, var der især mange, som nu er sløjfede, kun Resterne af én, øst for Kirkegaarden, og saa den usædvanlig store Langdysse nordvest for Kirkegaarden, er i Behold.«

Sådan beskrev danselærerinde Augusta Zangenberg i 1910 i Historisk Aarbog for Thisted Amt en del af det område, hvor i dag den vestlige del af Thisted ligger med udbredte parcelhus- og villabebyggelser.

Området, der begrænses af Tingstrupvej i nord og Dragsbæk Stadion i syd, består af et højtliggende plateau, der strækker sig kileformet ind mod Thisted centrum med kirken liggende på den sydøstlige spids. Mod nordøst og mod syd falder terrænet brat mod lavreliggende dalstrøg med vandløb, der løber ud i Thisted Bredning. Det høje plateau med vidt udsyn mod Limfjorden og ind over land var et oplagt valg for bronzealderfolkene, der boede her for næsten 3000 år siden. Henholdsvis ved Drengshøj i nord og Landlyst i

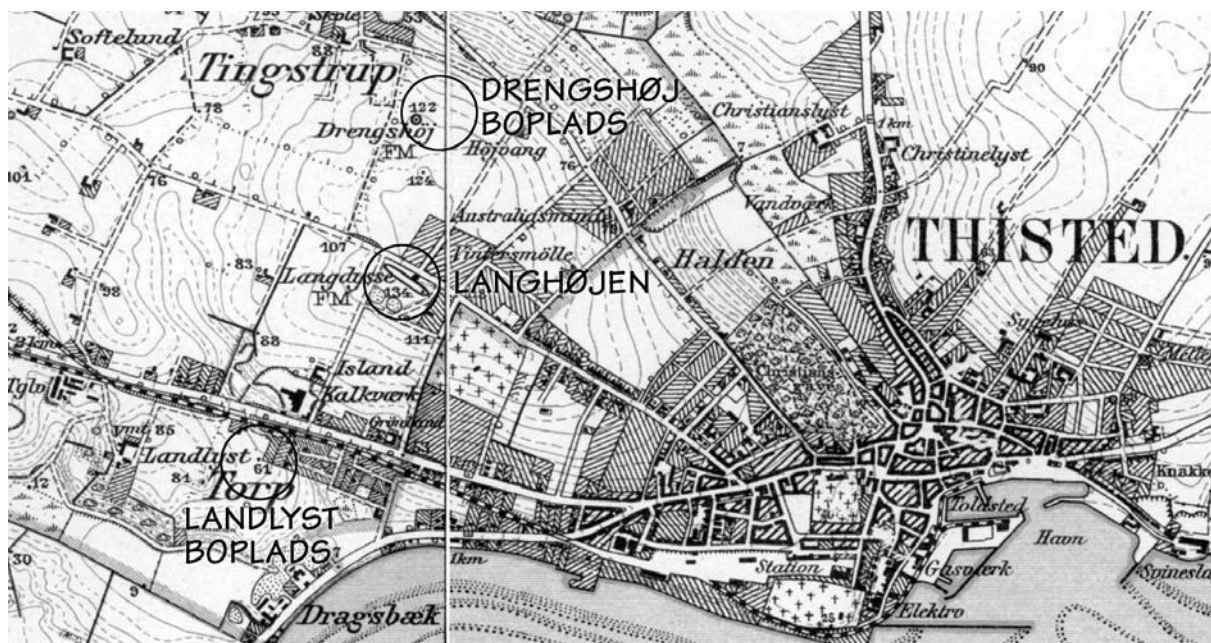

Fig. 1. Kort fra 1920, der viser beliggenheden af bopladserne ved Drengshøj og Landlyst.

syd har museet i 2004 og 2005 afdækket velbevarede huse fra midten af bronzealderen, inden for tidsrummet ca. 800-1200 f. Kr. (Fig. 1).

Som husene dukkede frem under den sorte muld, kunne tankerne ikke undgå at drage på langfart ned over de stejle moræneskrænter, mod Limfjorden, til Hanklit badet i efterårssolen. Her i udkanten af det nuværende Thisted havde man for ca. 3000 år siden bygget flere huse på det yderste bakke- drag. Huse, der både fra fjord- og landsiden har været et prægtigt syn. Her starter fortællingen om bronzealderens fremkomst under Thistedes parceller.

De døde og de levende

Gennem årtusinder har gravhøjene kranset landskabet omkring Thisted og har vidnet om svundne slægters omsorg for de døde, men hvor var de levendes boliger? Bronzealderfolkenes daglige tilværelse var der ingen synlige spor efter, de var for længst udslettet af århundreders dyrkning. Dette gjaldt indtil for få år siden ikke kun for Thy, men for hele landet. Den tidligere rigsantikvar Johannes Brøndsted klagede i 1939 i den første udgave af storværket »Danmarks Oldtid« over, at man stort set kun kunne beskrive livet i bronzealderen ud fra, hvad der blev fundet i gravene. Der manglede fund, som direkte kunne belyse de levendes samfund. »Vi har ingen Bopladser, ingen Hytter, Huse eller Gaarde, ingen sikre Agerfelter, Veje, Befæstningsanlæg, Skibsfund eller andre lignende, store levende Overleveringer.«

Meget er sket i de efterfølgende år, og mange af de fund, Johannes Brøndsted efterlyste, dukker nu frem overalt, således også i Thy, hvor vigtige skridt er taget i kortlægningen af bronzealderlandskabet. Mange lokaliteter er dokumenteret og beskrevet og har videregivet skelsættende viden om bronzeal-

derhusenes indretning og menneskenes daglige tilværelse, som den blev levet i ældre og yngre bronzealder.

Dog holdt området omkring Thisted gennem mange år på sine arkæologiske hemmeligheder, indtil de første store bronzealderhuse for nylig dukkede frem under mulden. Paradoksalt nok er det vore dages behov for velplacerede byggegrunde, kombineret med Museumsloven og den moderne teknologi i form af gravemaskinen, der i dag giver os et kig ind i bronzealderfolkenes daglige tilværelse.

Drengshøj

Den fredede gravhøj Drengshøj ligger i dag i et grønt område i Thistedes nordlige udkant med en storslået udsigt over bakkedragene op mod Nors og Hillerslev. Af uvisse årsager har den undgået at blive sløjftet ved dyrkning, og i dag beskyttes den af den 100 m's zone, som skal respekteres omkring alle fredede høje ved nye anlægsarbejder. Det gælder også de beskyttede boliger, som Thisted kommune vil opføre på stedet, og de er derfor placeret lidt over 100 m nordøst for højen. Da byggeplanerne lå klar, foretog museet en rutinemæssig forundersøgelse for at se, om der fandtes oldtidsminder af betydning på arealet, og det gjorde der! I de 2 m brede søgegrøfter, gravemaskinen havde trukket, sås mørke pletter som mærker efter de stolper, der har båret taget og dannet væggene i et stort bronzealderhus, der havde ligget på stedet for lidt under 3.000 år siden. (Fig. 2).

Alt, hvad der hedder gulve o. lign. var for længst pløjet væk, men væggenes forløb og indgangenes placering kunne rekonstrueres, og skillevægge og nedgravede jordovne eller ildsteder gav visse oplysninger om husets indretning.

Fig. 2. Drengshøj, set fra bopladsområdet.

Huset har været 22 m langt og 6,5 m bredt i vestenden, mens østenden var ca. 6 m bred. Der har været omkring 140 m² under tag, og huset står, hvad størrelsen angår, ikke tilbage for mange af de moderne huse i nærheden. Væggene var sat af mindre stolper, der var gravet lidt ned i undergrunden med 1/2 m's afstand. De skulle ikke bære taget, men har dannet skelettet i en vidjeflettet væg dækket af lerklining, en såkaldt vendrevæg. Vi ved ikke meget om væggens udseende i øvrigt, men enkelte fund fra det øvrige Danmark tyder på, at ydervæggene kan have været hvidtede og måske endda bemalede. Taget, der kan have været tækket med rør, blev båret af to rækker kraftige stolper, der stod frit inde i huset med en afstand af 3 m til hinanden og 1,5-2 m til væggene. Huset blev således delt på langs i et bredere »midterskib« og to smalle »sideskibe«. Stolperne i hver række var

anbragt med mellem 3,5 og 5 m's mellemrum, og de var meget dybere funderet end vægstolperne – det dybeste stolpehul har opmindelig været næsten 1 m dybt.

I ydervæggene sås døråbninger, der blev markeret af to større stolper, der sad lidt inden for væglinjen med en 1 m bred åbning imellem. Huset havde to indgange i sydsiden og én eller to i nordsiden. Det normale er ellers én dør i hver langside, men som vi senere skal se, var folkene ved Drengshøj ikke de eneste, der flottede sig med to sydindgange. (Fig. 3).

Inde i huset sås spor efter to skillevægge, der opdelte huset på tværs i et vestrum, der var 8 m langt, et midterrum, der var 7 m langt og et østrum, der var ca. 6,5 m langt. Alle de tre sikre indgange, to i sydsiden og én i nordsiden, førte ind til det midterste rum, henholdsvis ved rummets østvæg og ved

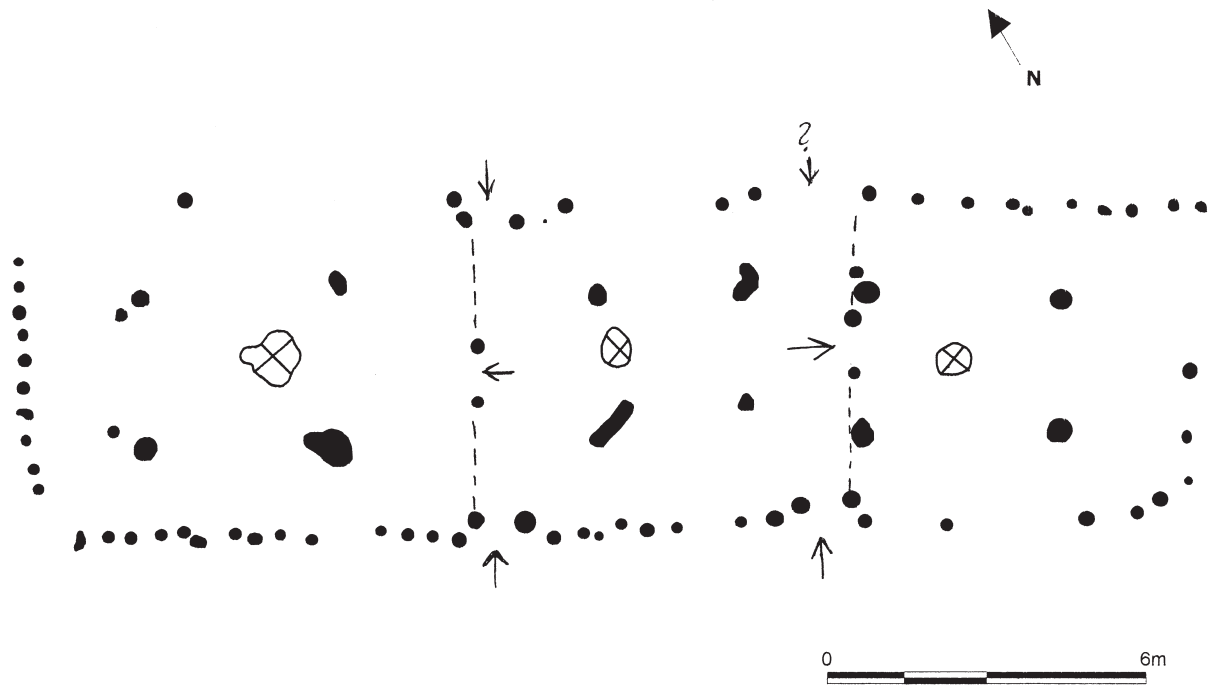

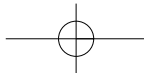
Fig. 3. Plan over huset ved Drengshøj. De sorte pletter er stolpehullerne, mens figurerne med kryds er ildgruber. Skillevægge er vist med stipling og indgange med pile. En del af vægstolperne i nordvæggen kunne ikke ses.

vestvæggen. Der har altså ikke været adgang udefra til de to rum i gavlene, og de spor, vi har fundet efter skillevæggene, stammer netop også fra to døråbninger, der førte fra midterrummet ind i hvert sit gavlrum. Allerede nu har vi en god idé om de rammer, inden for hvilke bronzealderens daglige tilværelse udspillede sig. Det giver anledning til mange gisninger: Var midterrummet en slags entré, hvorfra man kunne gå ind i det store opholdsrum i vestenden eller det mindre økonomirum i øst? Hvorfor i det hele taget have to indgange, når de gik ind i samme rum?

Disse og mange andre spørgsmål kan kun besvares i begrænset omfang, men et fingerpeg om rummenes funktion får vi dog. I alle tre rum fandtes omtrent i midten en lav grube med sort, trækulholdig jord og enkelte små stumper af ildsprængte sten. Der kan

Fig. 4. Der opsamles jord fra én af ildgruberne i huset ved Drengshøj. Da jorden senere blev skyllet igennem, viste den sig at indeholde forkullet korn fra bronzealderen.

ikke være tvivl om, at de har med rummets opvarmning og måske også med madlavningen at gøre. I den sorte jord kunne nemlig i alle tre tilfælde findes lidt forkullet korn og frø, der kan stamme fra madlavning, ristning og tørring af korn e. lign. (Fig. 4).

Alle tre rum har derfor kunnet opvarmes, og muligvis har der også været forarbejdet fødevarer under én eller anden form i dem alle tre. Der er altså ikke her noget, der tyder på den funktionsopdeling, der blev skitseret ovenfor. Kan der i stedet være tale om flere familiegrupper, der har boet under samme tag? Spørgsmålet kan ikke endeligt afgøres, men der er ikke tvivl om, at vi her har en afspejling af bronzealderfolkens måde at organisere deres husholdning og dagligliv på.

Desværre blev der ikke gjort ret mange fund i selve huset, eftersom gulvet for længst var bortpløjet, så heller ikke ad den vej kan vi komme videre. Det bedste, vi kan håbe på, er, at andre fund vil supplere med nye oplysninger. Allerede nu viser en sammenligning med andre huse i nærheden, at man i bronzealderen havde mere end én måde at indrette sig på.

Landlyst

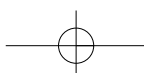
Ca. 400 m syd for bronzealderhuset ved Drengshøj ligger den store langhøj ved Thistedes gamle vandtårn. Frk. Zangenberg kaldte den en »langdysse«, hvilket normalt bruges om bondestenalderens stenomsatte langhøje med flere stenkamre. Langhøjen i Thisted anses imidlertid i dag for at være en langhøj fra bronzealderen – og den største af sin art i hele landet. Går vi 700 m længere sydpå fra langhøjen og passerer en lille lavning i terrænet, kommer vi til den næste bronzealderbygd i det vestlige Thisted.

I forbindelse med opførelse af boliger på bakkedraget vest for Dragsbæk Stadion fore-

tog museet i efteråret 2004 en rutinemæssig forundersøgelse på den tidligere håndboldbane, en mindre, græsklædt parcel omkranset af læhegn til alle sider. I den vestlige udkant af området har der tidligere ligget en gravhøj, som nu er sløjfet. Øst for højen afslørede forundersøgelsen adskillige stolpehuller under selve plænen. Beslutningen om at foretage en regulær arkæologisk udgravning blev baseret på formodningen om, at der var tale om et velbevaret langhus fra ældre bronzealder.

Det viste sig, at der under det grønne græstæppe gemte sig ét af de mest velbevarede bronzealderhuse, der endnu er fundet i Thy. Da pløjelaget var fjernet, lå et 33,5 m langt og 7,5 m bredt langhus og missede med øjnene. Husets østlige gavle nåede lige at vise sig i undergrunden som mørke, runde stolpehuller, før skovlen ramte træroddeerne fra det østlige læhegn, den sidste forpost mod den nyere udgravede skråning ned mod Dragsbæk Stadion.

Heldet var med udgravningsholdet på denne efterårsdag, da detaljerede huskonstruktioner kunne ses efter 3000 år i dvale. Området var blevet jævnet, men ikke omrodet, og havde ligget som græsplæne siden 1937, det år Thisted fik sit nye stadion. Dette betød, at husene under græsplænen var særdeles velbevarede og uforstyrrede. Selv om gulvet for længst var pløjet væk, kunne den del af konstruktionen, der i bronzealderen havde været nedgravet, ses i undergrundsfladen som mørke fyldskifter. Ofte vil det være de dybest nedgravede, tagbærende stolper, der ligger tilbage efter så mange år, men her var også de mindre vægstolper, båseshullerum, kogegruber, indgange og skillevægge bevaret. Dette var en enestående chance for at dokumentere indretningen af et bronzealderhus, så velbevaret at man nærmest fornemmede atmosfæren i det 251 m² store hus.

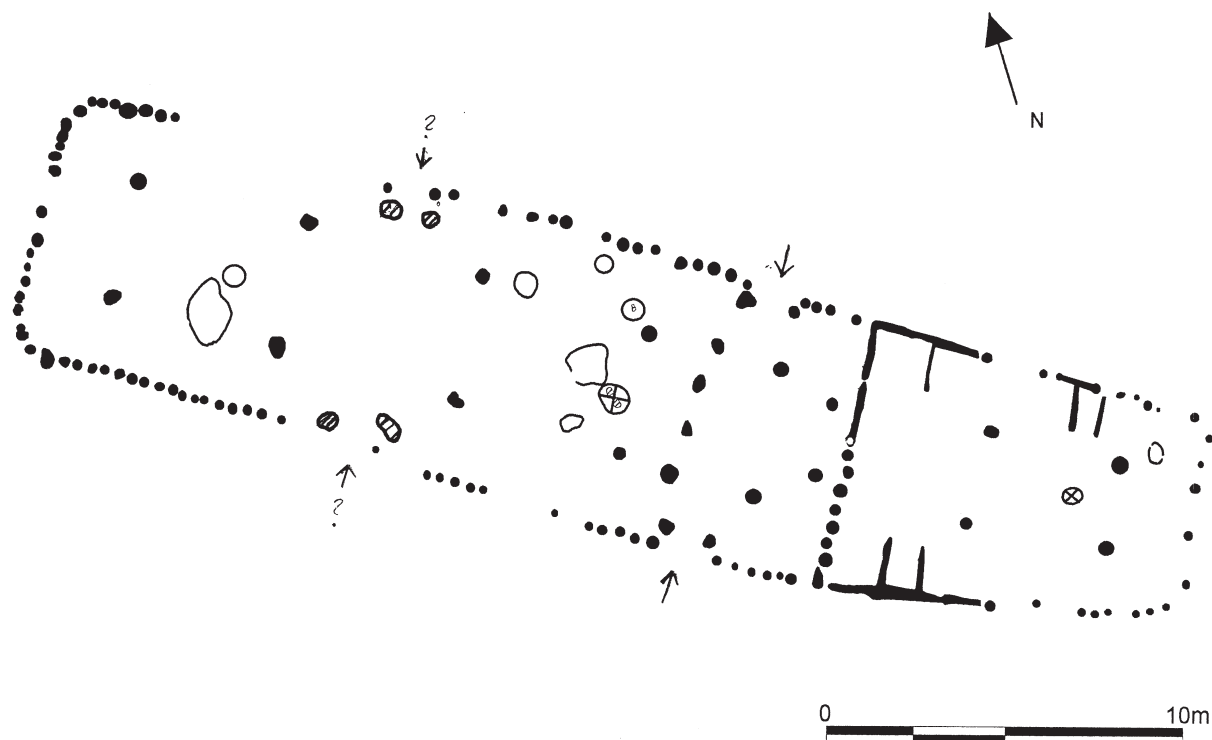

Fig. 5. Plan over det store hus ved Landlyst. De sorte pletter er stolpehuller, og cirklerne med kryds er ildgruber i huset. De åbne cirkler er gruber. Væggene med de mange små stolper aftegner sig tydeligt, og indenfor står de store, tagbærende stolper to og to ned gennem huset. I stalden ses båseskilleummene som korte tværvægge vinkelret på ydervæggen. Indgangene med de indtrukne dørstolper er markeret med pile. De indgangsstolper, der ikke med sikkerhed hører til denne fase af huset, er skraverede.

Alle tolkninger af husets udseende og indretning er baseret på de fund af fyldskifter, der har været tydelige i undergrunden. Undergrunden kalder vi den »neutrale« jord, som isen har efterladt ved sin vandring over landet ved sidste istid. Den ligger i dag som regel 25-30 cm nede under jordoverfladen, gemt under den mørke pløjejord. Den lyse undergrund er ikke præget af menneskelig aktivitet, med mindre man i oldtiden eller nutiden har gravet huller, der er gået helt ned i denne dybde. Det er denne form for nedgravninger, vi leder efter ved en arkæologisk udgravning, hvor hullerne efter nedsatte stolper vil danne en grundplan over et eventuelt

hus på stedet. På tegningen er det illustreret, hvorledes en plan over et hus tager sig ud, når de mørke fyldskifter indtegnes. Det viste sig ved en nærmere analyse af det mønster, stolpehullerne dannede, at flere huse havde afløst hinanden på samme sted. Det hus, der her skal omtales, var det største hus på stedet. Oprindeligt var det 18 m langt, men efter at der var tilføjet en stald og en ny østende, kom det op på 33,5 m. (Fig. 5).

Grundlæggende har huset udefra formentlig lignet huset fra Drengshøj, og mange konstruktionsmæssige detaljer har været ens. Ligesom huset ved Drengshøj havde huset ved Landlyst muligvis også to indgange i syd-

væggen. Der kan endda have været to i nordvæggen, d.v.s. fire i alt. Eftersom huset er blevet bygget om og udvidet, er det dog ikke muligt med sikkerhed at sige, at alle fire indgange har fungeret på én gang. Senere dukkede imidlertid endnu et hus frem i nærheden, og her var der to umiskendelige indgange i nordsiden. Idéen har altså også været kendt ved Landlyst ligesom ved Drengshøj.

Det store hus ved Landlyst har været større end huset ved Drengshøj, og ud fra fordelingen af stolpehuller og gruber kan vi se, at indretningen har været forskellig i de to huse. Huset ved Landlyst har en tydelig staldende med båseskillerum og velbevarede skillevægge, der har fungeret som rumopdelere. Gruberne med trækul og ildsprængte sten er hovedsagelig fundet i den vestlige ende af huset og ikke fordelt i alle rum som ved Drengshøj.

Var man så heldig at blive budt indenfor, har man skullet bukke sig let for at komme ind ad døren, hvorefter man kom ind i et forrum med en skillevæg på venstre hånd og et mindre rum på højre hånd. Rummet har formentlig været en form for opbevaringsrum, der er dog ingen spor efter, hvilke aktiviteter der foregik her.

Fortsatte man ligeud, ville man komme ud ad den nordlige dør, men lad os gå mod venstre og træde ind i den vestlige del af huset. Her har man kunnet mærke varmen fra de trækulsholdige gruber med ildsprængte sten, der formentlig har været husets primære varmekilde. Gruberne var talrige i dette store hus, men formentlig har det ikke været dem alle, der har været i funktion samtidig. Måske har man været så heldig at få en plads tæt ved varmen og madlavningen, eller man er blevet dirigeret gennem rummet mod husets vestligste ende. Der kan sandsynligvis have været endnu to indgange i husets vestlige rum, én i sydvæggen og én i nordvæggen.

Vi ved ikke noget om møbleringen i huset, men fra andre fund ved vi, at klapstolen var opfundet i bronzealderen – dog har den nok været forbeholdt de mest betydningsfulde personer. Som man har siddet her og talt om løst og fast, har man kunne se det 18 m lange rum oplyst af et svagt skær fra ildstedet. Kunne man få snakken drejet ind på kvægbrug, ville man formentlig blive gennet gennem det lange varme rum igen, gennem forrummet og videre gennem en dør ind i stalden.

Her i den østligste del af huset har man kunne se kvæget opstaldet mellem mindre båseskillerum, formentlig også lavet af vidjeflet. Ikke alle båseskillerummene kunne ses ved udgravningen af huset, men de har efter alt at dømme stået med en indbyrdes afstand på ca. 90 cm. Med en sådan afstand kunne der i stalden stå omkring 20 stk. kvæg. Der er dog enkelte tegn på, at der i det nordøstlige hjørne af stalden har været en anden form for aktivitet, eventuelt i forbindelse med malkning, da der her er placeret to gruber med få rester af trækul og ildsprængte sten.

Udgravningen har givet vigtige informationer omkring husdyrhold, da velbevarede stalde med tydelige båseskillerum kan give et indblik i husdyrholdets størrelse og tilknytning til bebyggelsen. Langt fra alle bronzealderhuse har bevarede staldender, og fundet af så velbevarede huse fra Landlyst er derved en vigtig brik i forståelsen af menneskers levevilkår omkring Thisted i den ældre bronzealder, for ca. 3000 år siden.

Husene ved Drengshøj og Landlyst kan ikke dateres præcist, da der endnu ikke er foretaget C14 dateringer af de forkullede korn, som blev fundet i begge huse. Noget tyder på, at det store hus ved Landlyst er lidt ældre end huset ved Drengshøj, men det store hus ved Landlyst er ikke det sidste på stedet. Det er derfor ikke umuligt, at de to steder har været beboet på samme tid.

Landlyst og Drengshøj – indgange med fjerne forbindelser

Indgange med indtrukne stolper er et almindeligt træk ved bronzealderhuse, men det ualmindelige ved Drengshøj- og Landlysthusene er antallet af yderdøre. Begge steder har der ligget huse med mindst tre og måske endda fire indgange, hvilket er meget sjældent i Danmark som helhed. Til gengæld kan man finde det på den anden side af Skagerrak. (Fig. 6).

Bronzealderhuse med flere indgange kendes også fra Sydvestnorge, nærmere betegnet Rogaland. Dette er sikkert ingen tilfældighed. Også på andre punkter kan man finde ligheder mellem bronzealderfund i Thy og Sydvestnorge, så vi må formode, at der har været kontakt mellem de to områder, ligesom det f.eks. kendes på et langt senere tidspunkt, i skudehandlens blomstringstid i 1700- og 1800-tallet.

Da var der en livlig trafik frem og tilbage over Skagerrak, men desværre ved vi stort set intet om, hvordan det forholdt sig med skibsfarten i dette farvand i bronzealderen.

Bronzealderens landskab – mellem bolig og grav.

Bronzealderens bebyggelser ved Drengshøj og Landlyst lå markant placeret i landskabet omkring Thisted Bredning, og både huse og gravhøje har været synlige fra stor afstand. Midt imellem dem lå den imponerende langhøj, som også dengang må have været noget ganske særligt.

På begge bopladser har gravhøjene været en del af den daglige sfære, da man fra husene kun skulle bevæge sig få meter for at stå på højen. Denne oplevelse af forfædrenes tilstedeværelse i hverdagens liv giver flere perspektiver til bronzealdermenneskets liv og virke. Gravhøjene og bronzealderhusene kan

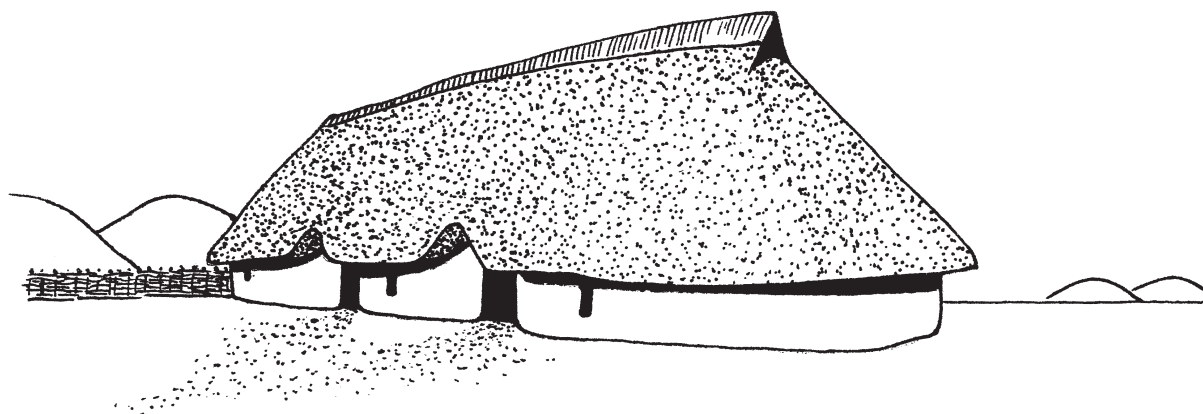

Fig. 6. På Forsandmoen i Rogaland har Stavanger Museum opført en rekonstruktion af et bronzealderhus, som er fundet i nærheden. Huset har to indgange i sydsiden som husene ved Thisted. På tegningen er det placeret i et dansk bronzealderlandskab, og omtrent sådan kan husene ved Landlyst og Drengshøj have taget sig ud. Om de har haft vinduer, er dog et åbent spørgsmål. Tegning : Mette Roesgaard Hansen

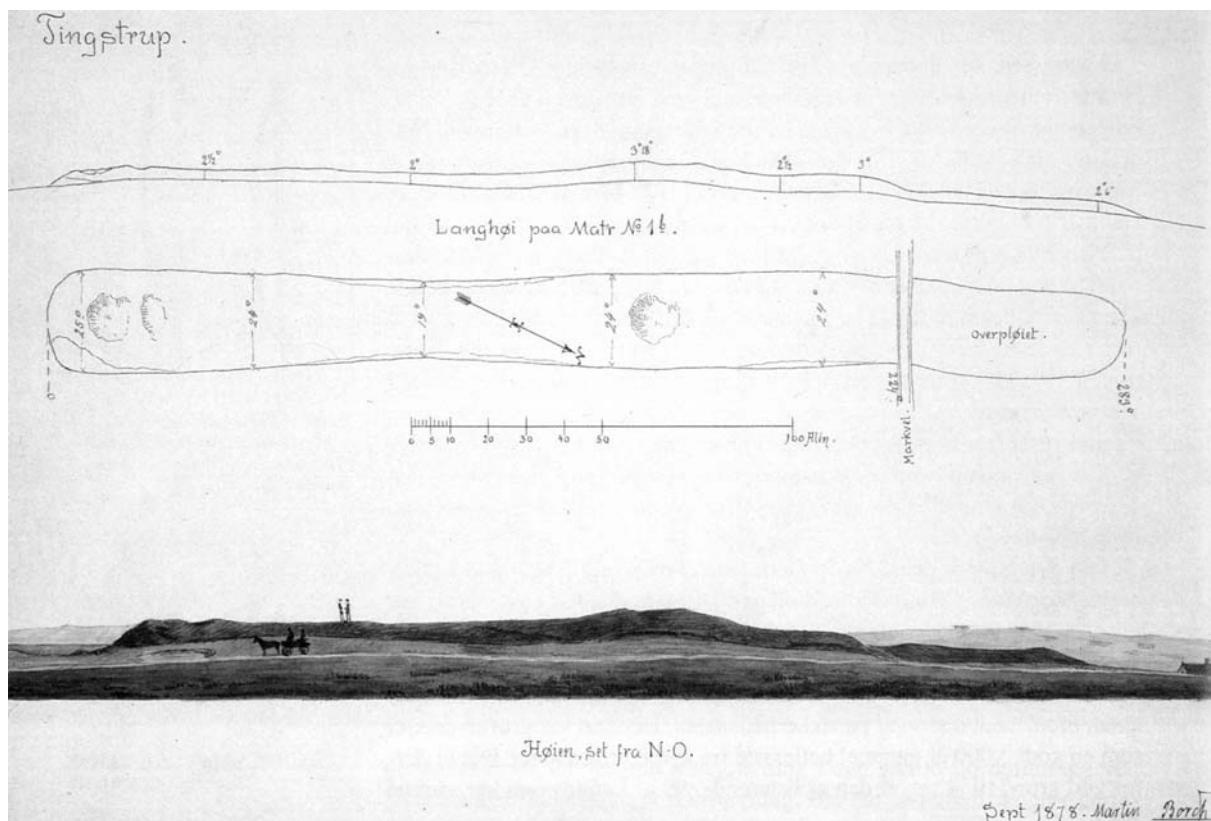

Fig. 7. Langshøjen ved Thisted, tegnet af Martin Borch i 1878. Højen lå dengang uden for byen, og vandtårnet var endnu ikke bygget.

ses som en del af et større kulturlandskab, hvor alt har haft sin plads i bronzealderens livscyklus og verdensopfattelse.

Der skelnes inden for arkæologien mellem det økonomiske og det rituelle landskab. Det økonomiske landskab vil ofte udtrykke sig gennem udgravninger af huse, marksystemer og dyrefolde, der afspejler erhverv og den daglige levevis. Det rituelle landskab udtrykkes ofte gennem allerede synlige monumenter, eksempelvis gravhøje og helleristninger, eller ved fund af nedlagte genstande, også kaldet votivfund. Fundet af bronzealderhuse ved Landlyst og Drengshøj kombinerer de to forskellige landskaber, da bebyggelsens placering så tæt på højene ikke kan være en tilfældighed.

Landskab kan ses med mange øjne, og ofte

når man bevæger sig rundt i Thy, vil udblikket være en stor del af fornøjelsen. I dag bevæger vi os gennem et landskab fyldt med kulturelle spor fra både fortid og nutid, men ofte tænker vi ikke over, hvad landskabet kan fortælle os om de forhistoriske samfund. Især i og omkring Thisted er det forhistoriske landskab sløret af nutidig bebyggelse, ligesom nutidige plantager, gårde, læhegn og marker præger billedet fra Vesterhavet til Limfjorden.

Fra pollenprøver udtaget fra søer og moser ved vi, at landskabet i bronzealderens Thy var udpræget træfattigt. Hvis vi forestiller os en verden uden bebyggelse og træer, ville også landskabet omkring Thisted tage sig helt anderledes ud end i dag. Man har kunnet se fra det ene bakke drag til det andet med deres bosteder og gravhøje.

Rundvisning på Drengshøj-udgravningen den 16. april 2005.

Det visuelle har i bronzealderen haft en helt anden karakter end blot det at skue ud over landskabet. Gravhøjene, der stadig i dag står som tavse monumenter over en svunden tid, har i bronzealderen været en del af kommunikationen mellem mennesker. Ud fra højenes placering i landskabet er der en formodning om, at mange af dem lå langs med de forhistoriske vejforløb. Som gravhøjene lå der, fuldt synlige fra alfarvej, har de viderebragt et budskab til de forbipasserende – et budskab, der fortalte om magt og markerede en fælles kulturel identitet.

Med afsæt i bosættelserne ved Landlyst og Drengshøj kan der fortælles om bronzealdermenneskenes tætte forhold mellem liv og død. En fortælling om mennesker der for 3000 år siden valgte at bosætte sig på kanten af Thisted bredning. Mennesker der levede

og byggede monumenter til minde om deres afdøde slægtninge. Monumenter der den dag i dag stadig er synlige tegn på bronzealdermenneskets tilstedeværelse i Thisted. (Fig. 7).

Anne-Louise Haack Olsen

Født 1951. Cand. mag. i arkæologi og etnologi. Medarbejder ved Museet for Thy og Vester Hanherred.

Mette Roesgaard Hansen

Født 1976. Arkæologistuderende. Midlertidig medarbejder ved Museet for Thy og Vester Hanherred.